

Fekete Éva: Önkéntesek a jövő alkimistái

A fiatalokban végzett önkéntesség, közösségi szolgálat és a társadalmi felelősség kapcsolata

Absztrakt

A 21. században az alulról jövő kezdeményezések egy új generációja, a forprofit szektor módszereit és a nonprofit szektor céljait ötvöző társadalmi innovációk sora bukkant fel világszerte, így hazánkban is. A szélesebb társadalmi kört vagy lokális közösségeket érintő problémákat felismerő és azonosító fiatalok saját válaszokat és megoldásokat adnak azokra a kérdésekre, melyeket kormányzati vagy egyéb felülről jövő kezdeményezések és beavatkozások nem voltak képesek hathatósan megválaszolni.

Írásomban végzős mesterszakos hallgatóként végzett kutatásom eredményeit mutatom be. A 2018-ban elvégzett kutatásban azt vizsgáltam, hogy az egyes társadalmi innovációk ötletgazdái milyen hatások összességével váltak a társadalom alkimistáivá, milyen benyomások, attitűdök ismerhetők fel közös jegyekként életútjukban, maguk mely hatásokat azonosítják fordulópontként életükben, melyeknek hatására a társadalmi problémák megoldására irányuló törekvéseik hivatassá váltak. A kutatás kitért arra is, hogy mit gondolnak a közösségi szolgálat elvégzésével érintett csoportok a társadalmi alkimistákról, véleményük szerint alkalmas-e a közösségi szolgálat arra, hogy megalapozza a fiatalok későbbi társadalmi felelősségvállalását és aktivitását.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a fiatalkori önkéntesség, mint közösségi aktivitás, a korai pozitív tapasztalatok és az önkéntesség élményszerűsége, a felkészítést végzők támogató figyelme, valamint a felkészítésre szánt idő jelentősen befolyásolja a fiatalok későbbi, felnőttkori társadalmi aktivitását. A középiskolás csoportok, bár nagyra tartják azokat, akik a közösségért tesznek, a kötelező szolgálatot nem érzik motivációnak arra, hogy csatlakozzanak kezdeményezésekhez.

Kulcsszavak: önkéntesség, közösségi szolgálat, társadalmi alkimista, társadalmi felelősség

Bevezető

A közösségi szolgálat 2011-es bevezetése óta, a gazdagon elérhető szakirodalom tanulsága szerint, számos kutatás vizsgálta annak élménypedagógiai eredményeit, eddig tapasztalható társadalmi hatásait, összefüggéseit a későbbi önkéntes tevékenységre való hajlandósággal. A többnyire kvantitatív adatgyűjtési módszerek alkalmazásával végzett kutatásokon alapuló tanulmányokból számos informatív adatot tudunk meg arról, mi az egyes oktatási intézményeknél a megvalósítás bevett gyakorlata, megtudhatjuk, milyen jellegű feladatokat végezhetnek a diákok a szolgálat során, és az is kiderül, mely intézményben milyen struktúrában oldották meg a szolgálat pedagógiai előkészítését és adminisztratív lebonyolítását. Elérhető tanulmány arról is, milyen összefüggés van a fiatalok tapasztalatai és az egyes iskolatípusok között, és készült részletes képet adó tanulmány arról is, mi a fogadószervezetek tapasztalata a közösségi szolgálat eddigi gyakorlatáról.

A közösség a fiatalokban a személyiséget és a szemléletmódot egyaránt formálja. A közösségben megélt konfliktusok vagy pozitív élmények, esetleg a közösen elért sikerek a szociális érzékenységre és számos alapvető kompetenciára hatással vannak. Akárcsak a közösségi élmény megtapasztalásának hiánya. A korai életszakaszban végzett közösségi aktivitás és az akkor átélt

élmények és a kialakult személyes kötődések sokáig elkísérik a fiatalt, bizonyos hatások a felnőttkoron is nyomot hagynak. Kutatásom annak feltárására irányult, hogy a mai Magyarországon nagy hatású társadalmi projekteket életre hívó társadalmi innovátorok, vagy a Charles Handytől kölcsönzött, kicsit átdolgozott kifejezéssel „társadalmi alkímistaként” aposztrofált egyéneket érték-e fiatalukban olyan hatások, melyek érdeklődésüket társadalmi ügyek felé fordították.

Az új alkímisták, ahogyan Charles Handy nevezi az innovátorokat könyvében (Handy 2004), olyan projekteket, kezdeményezéseket, vállalkozásokat hoztak létre, melyek gyakran előzmény nélkül, új módszereket és eszközöket alkalmazva reflektáltak egy széles társadalmi réteget érintő problémára vagy piaci kihívásra. Az ő céljuk, az „arany”, melynek megalkotásáért dolgoznak, a pozitív változás. A könyvében leírt „alkímisták” számos ponton mutattak számomra hasonlóságot, helyenként egyezést azokkal az általam ismert projektgazdákkal, akik a Handy alkímistáihoz hasonlóan a semmiből alkottak valamit, valamit, melynek hatására pozitív változások jöttek létre számos ember életében. Önzetlenül tenni jót másokért, egy sokakat érintő probléma felszámolásáért, egy ötlettel teremteni jót, a semmiből valamit alkotni. Vajon honnan ered ez a szándék egy fiatal, alig negyvenes innovátor életében? Kutatásomban többek közt erre kerestem a választ. Vannak-e a társadalmi alkímisták életében mindannyiuknál beazonosítható momentumok, melyek az iskolai, középiskolai éveikre nyúlnak vissza, és amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy társadalmilag aktív szereplőkké váljanak fiatalon, majd felnőttként is megmaradjanak annak? Vannak-e olyan konkrét események, hatások, melyek közrejátszottak abban, hogy szociális érzékenységük, igazságérzetük és empátiájuk aktivitásra sarkallta őket? Vajon alkalmas lehet-e a közösségi szolgálat ezeknek a hatásoknak kiváltására? Vajon a diákok érzik és értik-e, egyáltalán tudnak-e arról, hogy a közösségi szolgálat egyik fontos célja egyfajta „társadalmi haszon előállítása”? Kutatásom során nyíregyházi középiskolás fiatalokat arról kérdeztem fókuszcsoportos beszélgetések keretében, vajon alkalmasnak látják-e a közösségi szolgálatot arra, hogy maradandó, felnőtt életükre és akár pályaválasztásukra hatást gyakoroló ingerek érijék őket. Alkalmasnak találják-e a közösségi szolgálatot arra, hogy társadalmi aktivitásukat, felelősségvállalásukat felébressze, megalapozza. Szerettem volna szélesebb körben információt kapni arról is, hogy a társadalom egészének milyen véleménye alakult ki a társadalmi „alkímistákról” és azok motivációiról, vannak-e ismereteik társadalmi projektekről és az azokat életrehívó társadalmi alkímistákról.

A kutatás során azt tudtam meg, hogy az általam megszólaltatott „alkímisták” kortársaikhoz képest aktívabbak voltak közösségi értelemben és mindegyiküket érte középiskolás korában olyan hatás, mely elősegítette későbbi társadalmi aktivitásukat. A beszélgetésekből kiderült, hogy nem egy esetben ez a hatás pályaaorientációjukat is befolyásolta. A diákokkal folytatott fókuszcsoportos beszélgetésekből megtudtam, hogy megítélésük szerint a közösségi szolgálat jelenlegi formájában nem alkalmas a társadalmi felelősség fontosságának gyakorlati szemléltetésére. A középiskolásokkal folytatott beszélgetésekből plasztikusan kirajzolódott, hogy nem látnak összefüggést az ötvenórás kötelező iskolai közösségi szolgálat és a társadalmi „alkímisták” projektjei, hivatása között. Kiderült továbbá az is, hogy az általam megkérdezett 37 diák fogalmai a harmadik szektorról és a társadalmi szektorról nem hiányosak, hanem nincsenek. Mindezek együttesen felhívhatják a közösségi szolgálat szakmai megalapozásáért felelős oktatáspolitikus szakemberek figyelmét egy a pedagógusoknak szóló, a harmadik szektor egészének megértését és a társadalmi felelősségvállalás és aktivitás fontosságára rávilágító szakmai program kidolgozásának szükségességére.

Elméleti háttér

Az oktatási rendszerbe illesztett társadalmi felelősségi programok célja, hogy tudatosítsák a fiatalokban, hogy nélkülük nem lehet a társadalmat működtetni és felépíteni, vagyis aktív, felelős

állampolgárként számít rájuk a társadalom tanulóéveik után. Számos az oktatás területén zajló törekvés van arra a világ országaiban, hogy a legfiatalabb nemzedékbe beoltsák az érzékenységet a társadalom problémáira, a hátrányos helyzetű, megkülönböztetett csoportok iránt empátiára neveljenek és arra ösztönözzék a fiatalokat, hogy saját lehetőségeikhez mérten akarjanak is tenni a változásokért. Magyarországon az Iskolai Közösségi Szolgálat (IKSZ) 2011-es bevezetésével azt a nemzetközi szinten már több évtizede zajló élménypedagógiai modellt kívánták adaptálni, melynek célja a pályorientáció és gyakorlati munkatapasztalat megszerzése mellett a kritikus gondolkodás és érzelmi intelligencia fejlesztése, az együttműködő és problémamegoldó képesség feljlesztése, a felelősségvállalás és empátia, szociális érzékenység erősítése. A törvény szerinti definíció nem a célokra, mint inkább a tevékenység területére és folyamatára fókuszál:

„A közösségi szolgálat: szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgozása.”¹

A társadalmi felelősségvállalás hiánya és a magyar társadalom egészében tapasztalható apátia számos olyan probléma forrása lehet, mely nem napjainkban, hanem pár évtizeddel később mutatkozik majd meg markánsan. Egy társadalom pedig csak akkor működik jól, akkor fenntartható, ha az állam és az egyén között számtalan olyan szervezet jön létre, mely közel van annyira az egyénhez, hogy bevonja őket saját tevékenységébe, és ezzel bekapcsolja, beilleszti őket a társadalom életének általános áramába (Bodó 2015). A magyar oktatási rendszerrel kapcsolatban gyakori kritika, hogy sem módszertana, sem a tananyag tartalma nem követi a kor elvárásait. A közösségi értékek és kapcsolatok hiánya, az oktatási rendszer teljesítményorientált, magas követelményrendszerrel felállító struktúrája, a formális oktatás tantárgyi anyagai és az érzelmi nevelés hiánya, az értelmi és érzelmi intelligencia fejletlenségéhez vezetnek. Az érzelmi intelligencia hiányában pedig nem fejlődik ki az empátia, a megértés, a kötődés, a felelősségvállalás vagy például a megbocsátás képessége, melyek a társas kapcsolatok mellett a közösségi és társadalmi életre való képesség alapjai is, vagyis alapjaiban határozzák meg egy társadalom minőségét. „A demokrácia és az állam intézményrendszere csak akkor működik hatékonyan, ha bizonyos premodern kulturális szokások továbbra is jelen vannak, mert a gazdasági ésszerűség nem elégséges alap a társadalmi kohézió fenntartásához, ezt erkölcsi kötelezettségekkel, a közösség iránti felelősségtudattal és bizalommal kell »feljavítani«” – írja Bodó Márton (Bodó 2015: 10). A valós tapasztalatok nélküli oktatásból kikerült diákok nehezebben mozognak a valós életben, annak közösségi, kulturális, fizikai és gazdasági közegében, ezzel pedig az oktatás elveszíti valódi célját és értelmét.

Az ötvenórás kötelező iskolai közösségi szolgálat kötelező jellege egyes nézetek szerint ellentmond annak, hogy az egyik cél a szociális érzékenység kialakítása lenne, hiszen a kötelező jelleg – ahogyan azt az általam megkérdezett fókuszcsoporthoz megmondó diákok is elmondják – kontraproduktív, ellenérzést szül és nehezen átléphető az a fal, melyet eredendően, kötelező jellegénél fogva húz a fiatalok köré. Mégis látható, hogy a program megjelenése egy olyan ösztönző társadalmi problémára reflektál, mely tartós fennállásával hosszú távon is problémákat, nem túlzás azt mondani, katasztrófát okozhat.

Az IKSZ-program elmúlt nyolc évének tapasztalata az, hogy a 14–18 éves korosztályban nőtt azoknak a száma, akik saját bevallásuk szerint rendszeresen végeznek önkéntes tevékenységet. A közösségi szolgálat eddigi eredményeit taglaló összefoglalók alapján a program bevezetését az oktatási intézmények hasznosnak tartják, a diákok pedig sikerrel teljesítik a kötelező óraszámot. A program viszonylag fiatal, így a szakemberek véleménye szerint is vannak még gyermekbetegségei (Bodó 2015), de az eddigi tapasztalatok összességében pozitívak a számok tükrében. Ugyanakkor

¹ Köznevelési törvény [4. § (13)].

saját tapasztalataim szerint az egyes aktorok informális keretek közötti megszólalásaiból kiderül, hogy az intézmények és a fogadószervezetek a jogszabályi háttérnek maradéktalanul megfelelnek ugyan, de az eredetileg meghatározott nevelési cél nem valósul meg. A „tudásközpontú állampolgárságra nevelő modell” jellegnek csak adminisztratív tekintetben felelnek meg az intézmények, de a célcsoport szintjén, vagyis a diákok esetében nem történik meg az a változás, melyet a program alkotói vártak.

Anyag, módszer, eredmények

A kutatásom megvalósításához módszerként az alkímisták esetében félig strukturált interjút (1), a társadalmi megítélés vizsgálatához online kérdőíves lekérdezést (2), a fiatalok ismereteinek és véleményének megismerése érdekében pedig fókuszcsoporthoz interjút (3) alkalmaztam.

1. Az alkímisták

Az általam megkérdezett nyolc társadalmi „alkímista” életkori eloszlása szerint 4 fő 40–45 év közötti, 3 fő 30–35 év közötti, egy fő 30 év alatti, nemek szerinti megoszlása öt nő, három férfi. Lakhelyük szerint 4 budapesti, 4 nyíregyházi lakos, legmagasabb iskolai végzettségük egy esetben érettségi a többi esetben főiskola vagy egyetem.

Kutatásom első felében jelentős hazai társadalmi projektek ötletgazdáit, projektgazdáit szólítottam meg félig strukturált interjú formájában. A 8 alany kiválasztásánál szempont volt, hogy társadalmi projektjük széles körben ismert, esetleg a hazai szakmai körök által díjjal is elismert legyen. Fontosnak tartottam, hogy a megszólaltatott „alkímisták” projektjei ne csak a szociális szféra területéről érkezzenek, hanem más szektorból is, mint az oktatás, energia, környezetvédelem, fogyasztói magatartás, gazdálkodás. A megszólaltatott alanyok esetében a nemek szerinti megoszlás arányosságait nem tartottam relevánsnak, illetve kezdeti erre irányuló törekvéseimet megnehezítette és megakadályozta a nehézkes kapcsolatfelvétel és időpont-egyeztetés.

Az interjú során 17 kérdésből álló szubjektív vezérfonalat használtam, mely a személyes ismeretség hiányában alkalmas arra, hogy rövid időn belül megértse az alany, pontosan milyen hatásokra, tapasztalatokra, vagy éppen mely életrészekre vagyok kíváncsi. Emellett a kérdések alkalmasak voltak arra is, hogy az egyébként kötetlenül és szabadon áramló beszélgetésfolyamat keretbe foglalják és az egyes alanyok válaszait összehasonlíthatóvá tegyék. A kérdésekre adandó válaszokat 1–5-ig terjedő skálán kellett értékelniük (1 egyáltalán nem jellemző, 5 nagyon jellemző), majd rövid, kötetlen szöveges kiegészítéssel indokolniuk, melyhez nem adtam támpontot és nem korlátoztam időben sem. A beszélgetések telefonon zajlottak minden esetben, melyeket hanganyagként nem rögzítettem, a válaszokat jegyzetben összegeztem. Az alanyokkal egyetlen beszélgetést folytattam, átlagosan 45–60 perc terjedelemben. A nyolc alanyból kettővel van korábbi személyes ismeretségem, a többi alannal semmiféle kapcsolatban nem álltam a beszélgetés előtt. Velük a kapcsolatot internetes felületen vagy személyes kapcsolati hálón keresztül vettem fel. Az interjúk előkészítése és feldolgozása során Sántha Kálmán *A kvalitatív metodológiai követelmények problémái* (2007) című tanulmányában foglalt kritériumrendszert, kvalitatív kritériumkatalógust vettem alapul, valamint figyelembe vettem az interszubjektív kiterjeszhetőség alapelveit.

Az interjúk nem koncentrálnak egyetlen országrészre, országos hatású projektek gazdáit szólaltatom meg. Közülük négy vidéki településen (Nyíregyháza, Hernádszentandrás) végez társadalmi tevékenységet, négy pedig Budapesten.

Iskolai közösségi státusz

A beszélgetés során minden alannal kitértünk az iskolai éveik alatt betöltött közösségi státuszukra, vagyis arra, mennyire voltak közösségükben, a diákok, társaik és a tanárok körében népszerűek. Szót ejtettünk arról is, mennyire számítottak véleményvezérnek közösségükben, adtak-e véleményükre, kikérték-e külön is azt közösségükben. A „sok barátom volt”, „népszerű voltam” kérdések számszerűsített, 1–5 közötti skálán értékelve a megkérdezettek több mint fele nyilatkozott úgy, hogy sok, jellemzően sok baráttal rendelkezett fiatal éveiben, és a válaszadók fele jelentette ki magáról, hogy népszerű volt társainak körében. A megkérdezettek háromnegyede állította magáról, hogy népszerű volt a tanárok körében is. A válaszadók itt kiemelték, hogy bár tanulmányi eredményeik nem voltak kimagaslóan jók vagy rosszak, de tanáraik értékelték véleményformáló és közösségi, kommunikációs képességeiket, így közkedveltek voltak a tanárok körében is. Az általam megszólaltatott társadalmi „alkimisták” arra is kitértek, hogy jellemzően azoknak a tanároknak voltak szimpatikusak, akik értékelték a kritikus gondolkodást, és azok körében voltak kevésbé népszerűek, akik a tanár-diák viszony klasszikus értelemben vett alá-fölé rendeltségi viszonyait vallották magukénak.

A megkérdezettek több mint fele számított véleményvezérnek, véleményformáló erőnek közösségében. A válaszadók 6 : 2 arányban vallottak magukról úgy, hogy inkább igen, vagy teljes mértékben számítottak társaik véleményükre egyes esetekben, sőt ki is kérték azt rendszeresen. A megkérdezett alanyok számára egy kivételtől eltekintve nem okozott gondot, hogy hangosan megossza másokkal véleményét, és saját elmondása szerint rendszeresen meg is tette azt.

A közéleti témákkal, társadalmi ügyekkel kapcsolatos személyes érdeklődésre és aktivitásra rákérdezve a megkérdezettek két csoportra oszlottak. A nyolc válaszadó kevesebb mint a fele érdeklődött már fiatalkorban is közéleti témák iránt, másik fele egyáltalán nem vagy csak mérsékelten. Akiket érdekeltek a közéleti témák, azok mindannyian csatlakoztak is valamilyen mozgalomhoz, szervezethez (környezetvédelmi szervezethez 2 fő, egy pedig jogvédő szervezethez). Érdekes képet mutat az igazságérzet és az ezzel kapcsolatos beavatkozás mértéke is. Azzal kapcsolatban, hogy mennyire nem hagyták hidegen az igazságtalanságok fiatalként, mind a nyolc válaszadó magas, 4-5 pontos értékelést adott, (4 pont: 1 fő, 5 pont: 7 fő), ugyanakkor az igazságtalansággal kapcsolatos aktív fellépésről öten számoltak be markáns igen válasszal. Érdekes megjegyezni az igennel és a nemmel válaszolók élményeit és álláspontját is azzal kapcsolatban, hogyan léptek fel az igazságtalansággal szemben kamaszként, vagy miért nem tettek semmit.

Azok, akik az igazságtalanság ellen semmiféle gyakorlati eszközzel nem léptek fel, személyiségükből eredeztetik a kiállás hiányát, vagy a szituáció reménytelen helyzetével magyarázták azt. A kiállók viszont egytől egyig erős történetekkel álltak elő:

A alany, 45 éves nő:

„Suliban volt egy kisebb, alacsonyabb, fizikailag is sokkal gyengébb srác az osztályunkban, és a nagyobb fiúk folyton szekálták. Eleinte csak szóban jeleztem, hogy nem kéne bántani a kisebbet, de amikor nem hallgattak rám, pofon vágtam az egyik srácot. Később, középiskolában beszóltam az igazságtalanul osztályozó tanárnak. Az autoritás soha nem félemlített meg. A rendőrök sem. Ez most is így van.”

R alany, 35 éves nő:

„Egy cigány osztálytársam védnöke lettem, akit kiközösítettek és ebédnél rendszeresen piszkálták. Én mellé álltam és megvédtem, mellé ültem ebédnél, hogy megmutassam a többieknek, mi a helyes.”

Z alany, 43 éves férfi:

„Gyerekkorom óta van problémám az előítéletekkel, és már akkor felismertem, hogy a csúfolás egy nagy hülyeség. Iskoláskoromban én is különálló, »megnemértett« egyén voltam, így nagyon zavart mindig is, ha valakit azért elítélnek, mert más, mint az átlag.»

E alany, 42 éves nő:

„Világéletemben arra törekedtem, hogy a körülöttem élő embereket rávegyem, ne legyenek egymással gonoszak. Sokszor kerültem mélypontra az igazságérzetem miatt, de mindig kitartóan dolgoztam rajta, hogy elérjem, az elnyomó fél leálljon és beismerje, hogy hibásan cselekszik. Ez egy kicsit most is így van, csak felnőttként nem halok bele minden helyzetbe, tudatosabb vagyok és nem vonódom be teljesen soha. Vagy legalábbis nagyon igyekszem.»

Motiváció, jövőkép, javadalmazás

A megkérdezett alanyok változatos és nagyon személyes élményeket osztottak meg az interjú során akkor, amikor a meghatározó, az irodalmi áttekintésnél már idézett Eric Lenneberg által kritikus pillanatnak nevezett életszakaszban érkező ingerekről, hatásokról kérdeztem őket, melyek egyértelműen azonosítható változást hoztak addigi életükbe.

L alany, 45 éves férfi:

„1986-ban, 16 évesen elmentem egy madárgyűűzésre, ahol életemben először a kezembe fogtam egy igazi, élő madarat, egy őszapót. Ez annyira meghatározó élmény volt, hogy ez azonnal elvitt a zöld témák felé, ami azóta is tart. Teljesen tudatos dologba 2015-ben fordult át.»

F alany, 35 éves nő:

„Az első, amire emlékszem, az az, hogy tizenkét éves koromban önkéntesen vállaltam az iskolában, hogy szexuális felvilágosító órát tartok, mert úgy éreztem, ez fontos lenne a közösségnek. Aztán 17 éves koromban a húgom osztályfőnöke mondta, hogy lehet kortárs segítővé képződni, amire én egyből jelentkeztem is. Négy év múlva már segélyvonalban dolgoztam és szocmunkásnak kezdtem tanulni.»

A alany, 35 éves férfi:

„Gyerekkoromban volt egy református lelkész a falunkban, aki mindig pingpongozott, meg focizott velünk szombatonként. Ez még ma is aktívan él az emlékeimben, és nagy szeretettel gondolok vissza erre. Már akkor megfogott a közösségi aktivitás és mindig kerestem az ilyen lehetőséget. Aztán az iskoláim elvégzése után, tanárként úgy éreztem, ezt a szabadidős aktivitást, az együtt töltött idő adta örömet a diákjaimnak is meg kell éreznie, tapasztalnia.»

Z alany, 43 éves férfi:

„Fiatalon csak azt éreztem, hogy ez így, ahogy van, nem jó és mindig lázadoztam. Nagyon zavart az apátia, amiben az egész ország él, de csak szépen lassan értettem meg, hogy mindezért mindenki egyformán felelős. Én még az a generáció vagyok, aki ahhoz volt szokva, hogy majd lesz valami. Kicsit későn, 33 évesen jött el a pillanat, hogy kész, most már nekem tennem kell valamit azoknak a problémáknak a megoldásáért, amik mellett csak elmegyek minden nap.»

E alany, 42 éves nő:

„Én észrevétlenül lettem egyszerű »zöldkörösből« aktivista. Valójában pár éve a régi, vagy huszonöt évvel ezelőtti képeket nézegetve fogtam fel, milyen fővonalas sztorikba kerültem

bele a kilencvenes években, amikor az atomenergia-kérdés először került terítékre, mint kritikus téma. Akkor nagyon élveztem, hogy tőlem idősebb, nagyon okos fiatalokkal vagyok, akik nem tétlenkednek, hanem oda mennek a darázfészekbe véleményt nyilvánítani. Teljesen átalakította az addigi szemléletemet az a szervezettség és fegyelmesség, amivel önkéntesként működött az a csapat egy sokakat érintő ügy érdekében. Vagy ellenében.”

A társadalmi „alkimisták” motivációjuként a változást és a személyes felelősséget neveztek meg. Mindannyian kifejezték valamilyen formában, hogy függetlenségük és szabadságuk megtartása vagy visszaszerzése volt az egyik motivációjuk abban, hogy önállóan kezdtek társadalmi projektbe, esetenként maguk mögött hagyva egy jól fizető forprofit pozíciót. Céljuk, hogy tartós változásokat érjenek el munkájukkal, részben vagy egészben felszámoljanak problémákat, és az adott problémával kapcsolatos általános társadalmi szemléletet megváltoztassák, növeljék a szenzitivitást az általuk képviselt témával kapcsolatban.

Az anyagi biztonság kérdésének felvetődésénél a társadalmi „alkimisták” majd mindegyike nevetésben tört ki. Válaszaikból kiderül, hogy személyes anyagi biztonságuk és a projektjük biztonsága, pénzügyi helyzete közötti összefüggés a projekt irányába mutató dominanciát jelent, vagyis mindannyian folyamatosan fektetnek be az idő és a munka, a tudás és energia mellett saját forrásaikból is az ügy megvalósulásába. Az „inkább nem” (5 fő) és „egyáltalán nem” (1 fő) válaszokat adó „alkimisták” többé-kevésbé ugyanazt fogalmazták meg a kérdéssel kapcsolatban, mint az alábbiakban közölt válaszában F alany: „Ha az éhenhalás az egyes, akkor kettes, amennyire fontos a saját anyagi biztonságom.”

2. Az alkimisták társadalmi megítélése

Az online kérdőív 21 kérdésből állt, melynek első hat kérdése a válaszadó szociodemográfiai jellemzőire kérdezett rá. A második blokk tíz kérdése a társadalmi ügyek iránt elhivatott, azok támogatását hivatásszerűen végző személyek megítélésére kérdezett rá. Néhány kérdést példaként közlök:

- Fontosnak tartja-e Ön, hogy legyenek olyanok, akik hivatásuknak tekintik a társadalmi problémák megoldását?
- Elismeri vagy inkább furcsállja, ha valaki egész életét és hivatását társadalmi ügyeknek szenteli?
- Megítélése szerint mi motiválja azokat, akik karrierjüknek, hivatásuknak egy adott közösség problémájának megoldását, képviselését választják?

A kérdőív harmadik blokkja a válaszadók társadalmi aktivitására és a nonprofit szektor, valamint az általam megszólaltatott „alkimisták” projektjeinek ismertségére kérdezett rá.

A 141 válaszadó nemek szerinti megoszlása: 31,9% férfi, 68,1% nő; életkoruk alapján a válaszadók 43,3%-a 40–50 év közötti, 20,9%-a 30–40 év közötti, 18,7%-a 50–60 év közötti. A három korcsoport, melyből a legkevesebb válasz érkezett a 60 év feletti (8,2%), a 70 év feletti (0,7%) és a 18–24 éves korosztály. Végzettségük és munkaerőpiaci státuszuk szerint a válaszadók több mint 70%-a egyetem/főiskolát végzett állással rendelkező.

Az online kérdőíves lekérdezésre beérkezett, véletlenszerű mintából származó értékek alapján az látható, hogy a társadalmi megítélés nem áll távol attól, amit az interjúalanyok maguk is megfogalmaztak. A 141 válaszadóból 125 ismeri el a társadalmi „alkimisták” munkáját, és a válaszadók nagyobbik része úgy gondolja, hogy a személyes anyagi boldogulás a társadalmi ügyekért hivatásszerűen dolgozó személyek számára nem jelent motivációt. A válaszadók úgy

gondolják, hogy a személyes megelégedettség és a probléma részben vagy egészben történő felszámolása jelenti a motivációt azoknak, akik társadalmi „alkimista”-ként szerveződnek. A válaszadók úgy gondolják, a társadalmi „alkimisták” félúton vannak egyfajta idealista és egy nagyon is racionalista szemléletmód között, melynek kettőséből egy tudatos, rendszerben gondolkodó, kritikus, önzetlen és tevékeny személy képe rajzolódik ki.

Ez a kettősség jól kirajzolódik akkor is, ha megfigyeljük, a válaszadók válaszait azokról a fogalmakról, melyeket az alkimistákhoz társítanak. A legnagyobb arányban megjelölt kifejezések a „tudatos”, „optimista”, „harcos” szavak voltak. Vagyis az általam vett teljesen véletlenszerű mintában is megmutatkozik az, hogy a társadalom nagyra tartja azokat, akik harcolnak a társadalmi problémák megoldásáért, és miközben optimistának, álmodozónak tekintik őket, mégis látják, hogy aki ezt az utat választja, a szabadságot választja, „tudatos harcusként” tesz elsősorban mások megsegítéséért. Mindezek alapján jól körvonalazható az is, hogy a társadalmi gazdaság mint új szektor szintén kettős megítélés alá esik a köztudatban, hiszen a szolgáltatásokat kínáló, bevételeket generáló, alkalmazottakat foglalkoztató társadalmi vállalkozások egyfelől pontos üzleti tervvel és szervezeti irányelvekkel, meghatározott célokkal és szervezeti stratégia mentén működő professzionális szervezetek, kvázi cégek, az elsődleges céljuk nem a profitszerzés, hanem a teljes társadalom helyzetének javítása egy-egy kisebb vagy nagyobb társadalmi csoportot érintő probléma megoldásával. Mindez pedig a laikusok számára egy idealista célért racionálisan szervezett tevékenység, mely speciális szemléletet és kompetenciákat igényel, nem a „szokásos” út.

A társadalmi „alkimisták” tehát az általános megítélés szerint is szenvedélyesen izzó, elhivatott egyéniségek, akiket a segítő szakma és egyre inkább a forprofit szektor is ismer, elismer és támogat. Alkimistának lenni ezek alapján büszkeség, tiszteletre és csodálatra méltó hivatás. Az online kérdőíves kutatásból is kiderült, hogy a válaszadók kimagasló számban értékelik, nagyra tartják, elismerik azokat, akik ezen az úton indulnak el. Úgy gondolják, hogy a nehezebbik úton, ezen a „harcos optimista” úton elindulókat jobban meg kellene becsülnünk anyagi értelemben is. Furcsa kettősség jelentkezik e ponton a válaszokban, melyekből kiderül, az online kérdőív kérdéseire válaszolók nagyobbik része támogatná gyermekét, ha számára nem a forprofit szektor lenne a pályaaorientációs célpont. Mindezt annak ellenére tennék, hogy válaszaikból az is kiderül, pontosan tudják, hogy a harmadik szektorban elhelyezkedni szabadabb és nemesebb, ám nehezebb és bizonytalanabb út, mint a forprofit szektor „nyolctól négyig” pozíciói. De vajon akadnak-e olyan diákok, akik felismerik ennek az útnak a szépségeit, és pályaválasztásnál ebbe az irányba indulnának el?

3. A diákok

A fókuszcsoportos beszélgetéseken részt vevők mindannyian nyíregyházi középiskolák diákjai, akiket egy közösségi szolgálatosokból álló levelezőlistán keresztül toboroztam. Legmagasabb iskolai végzettségüket tekintve mindegyikük nyolc általánost végzett, egy csoportban voltak olyan megszólalók, akik szakmával rendelkeznek. Ezt az adott csoport eredményeinek leírásánál jelzem. Az egyes diákok lakhelyéről nincs információ. Életkorukat, nemek szerinti eloszlásukat az egyes fókuszcsoportok eredményeinek ismertetésénél jelzem.

A diákok egy bemutatkozó és jégtörő kör után minden esetben egy imázsfilmlet láthattak az egyik társadalmi „alkimista” projektjéről. A filmben bemutatásra kerül egy építkezés Borsod megye egyik településén, melyen önkéntesként dolgozik együtt egy közösségi ház felépítésén egyetemi tanár, szociális munkás és jogász. Az interjúk során is megszólaltatott projektgazda általam kiválasztott imázsfilmje ismerteti az adott projekt céljait, bemutatja a konkrét tevékenységeket, a szervezet elért eredményeit, vízióit és az önkéntesek és munkatársak személyes beszámolóit alapján azok egyéni motivációit is. A választásom azért erre a filmre esett, mert érzékletesen mutatja meg, hogyan tud egy motivált csapat egy jó vezetővel a semmiből létrehozni egy valóban nagy dolgot, esetünkben

egy gyermekközpontot. Emellett fontosnak láttam bemutatni, és a választott film erre is nagyon jó példát adott, hogy az ügy, amely fontos egy-egy egyén számára, azért képes több száz kilométert megtenni, idejét és erejét áldozni, nemegyszer egy a szakmájától teljesen eltérő területen is. A filmből pontosan kirajzolódik az elhivatott és elszánt munka, amit egy nehéz helyzetben lévő közösségért tesznek a segíteni akarók. A filmen az általam „F alanyként” jegyzett „alkimista” projektje került bemutatásra. A filmben elhangzik az az információ, hogy a projektre szánt keret kimerült, de F alany bízik az emberekben, a közösségben, abban, hogy segítenek, hogy folytathassák a munkát. A film levetítése után minden csoportban elmondtam, hogy F alany és csapata 1 hónap alatt, közösségi adományokból összegyűjtöttek 5,5 millió forintot.

A film megtekintése után kötetlen beszélgetés kezdődött a látottakról, amelyben arra voltam kíváncsi, hogy a gyerekek tudnak-e azonosulni a filmben bemutatkozó társadalmi alkimistával, az általa felvetett problémával, értik-e motivációit, és vajon képesek-e elképzelni magukat hasonló projekt gazdjaként egy az érdeklődésüknek megfelelő területen. Ezek után rátértünk a projektgazdák által megfogalmazott felvetések és a közösségi szolgálat gyakorlati megvalósulása közötti összefüggések megbeszélésére, és a gyerekeket arról kérdeztem, vajon látnak-e összefüggést a közösségi szolgálat és a filmben látottak között. Alkalmasnak látják-e jelenlegi formájában a közösségi szolgálatot arra, hogy a kötelező jellegén túl is motiválja őket a közösségi aktivitásra.

A beszélgetések a Labor Café Adománykávézó, Nyitott közösségi térben zajlottak 2018 augusztusa és decembere között.

A beszélgetés során az alábbi kérdésekre tértem ki a fiatalokkal:

- Mi a véleményük a filmben látottakról és a projektet alapító és vezető F alanyról?
- Látnak-e összefüggést a film és a közösségi szolgálat között?
- Milyen tapasztalataik vannak az IKSZ-szel kapcsolatban?
- Mi a véleményük az IKSZ-ről mint ötletéről és arról, amit tapasztaltak?
- Mi a véleményük a saját korosztályukról? Mit látnak problémáknak?
- Van-e olyan probléma, ügy, amiért ők is tennének valamit önkéntesként?

1. fókuszcsoport

Csoportlétszám	5 fő
Nemek szerinti megoszlás	4 lány, 1 fiú
Oktatási intézmény típusa	gimnázium
Életkor szerinti megoszlás	16–17 év

Az első fókuszcsoport tagjai nem ismerték egymást korábban, a csoport két tagja érkezett egy osztályból, a többiek az esemény alkalmával találkoztak először. Az ismerkedést és az oldottabb légkör kialakulását elősegítendő, egy rövid ismerkedési kör előzte meg a film levetítését. A fiatalok nagy érdeklődéssel nézték végig a filmet, és azonnal volt véleményük a látottakról.

A csoport tagjai osztoztak azon a véleményen, hogy a film nagyon „lelkesítő”, nagyon szép kezdeményezést mutatott be. Abban is egybehangzó volt a véleményük, hogy az ügy, melyért cselekedtek az önkéntesek, vagyis a nehéz sorsú, kis településen élő gyerekek és az ő felzárkózásukat segítő oktató-nevelő munka nagyon fontos. Kiemelték, hogy a projekt vezetője, F alany láthatóan nagyon rajong a projektért és „nagyon profin csinálja” a dolgát.

A lány: „Nagyon tetszett az a rész, ahol egy nagy cég vezetője adományt ad át. Tudom, hogy megrendezett rész egy kicsit, de nagyon jó látni, hogy van ilyen is.”

B fiú: „Nagyon jó az a rész, ahol az egyetemi tanárnő betonoz. Tök más lesz egy ilyen épületbe bemenni a gyerekeknek, amit nemcsak úgy kaptak, hanem értük építette fel egy csapat.”

C lány: „Jó lenne, ha minél több ember érezné így, hogy neki is kell tenni valamit. Nem pont ezért, de én is fogok majd tenni szerintem később.”

Néhányan megemlítettek saját tapasztalatokat szegény sorsú családokról, akik a környezetükben élnek és akiknek jól jönne hasonló segítség, illetve az egész beszélgetés során többször is hoztak példákat a diákok jótékonyági akciókról, amiket hallottak vagy láttak.

A fiatalokat ezután arról kérdeztem, látnak-e összefüggést a szolgálat és a tapasztaltak között.

B fiú: „Mármint a valóságban vagy az eredeti elképzelés között? Mert szerintem valami ilyesmi lehetett az ötlet, de a valóságnak semmi köze semmihez.”

D lány: „Szerintem az lenne az egyik célja az ötven órának, hogy találjunk valami helyet, ami tetszik, ahol szívesen segítenénk, de mi majdnem az egészet az iskolában csináltuk eddig. Széket pakoltunk a szalagavatón meg ilyenek.”

C lány: „Ilyesmire idő sem lenne az ötvenórás alatt. Nem tudjuk a sulit utána bezsúfolni, hogy tényleg valamit lelkiismeretesen megcsináljunk csak úgy.”

E lány: „Jó lenne, ha mutatnának nekünk valamit, valami irányt, amiért érdemes harcolni, tenni valamit, amiből mi is tanulunk és ami nemcsak másnak jó, hanem nekünk is.”

Az általuk elmondottakból kiderült, hogy az iskolai közösségi szolgálat keretében, mind a négy oktatási intézményben, amelyből érkeztek, egy osztályfőnöki órát szántak a közösségi szolgálattal kapcsolatos információk átadására. Jellemzően az osztályfőnök beszélt arról, hogyan kell időzíteni, hogy az érettségiig meglegyen, és hogyan kell adminisztrálni azt. Ezentúl még beszámoltak arról is, hogy milyen lehetőségeket javasoltak az iskolában lehetséges szolgálati helyszíneként, ki hol járt eddig. Ebben a csoportban a katasztrófavédelem és az Állatbarát Alapítvány neve hangzott el, de túlnyomó többsége a gyerekeknek az iskolában „tudja le” az ötven órát. Véleményük szerint a közösségi szolgálat egyik legnagyobb baja a kötelezőjelleg.

C lány: „Az lenne a legjobb, ha nem lenne kötelező, hanem csak annak lehetne csinálni ezt, akit tényleg érdekel, a többiek meg csinálnának valami mást. Bár lehet, akkor nem menne senki.”

A lány: „Ha valami nem kötelező, máris szimpatikusabb. Ez így elveszi a kedvet.”

E lány: „A tanároknak kéne kicsit jobban odatenni magukat és elmondani nekünk, hogy ennek van értelme és nyomjuk. Kéne valami »basic«, hogy hogyan induljunk el és miért, nem csak annyi, hogy muszáj, mert kötelező és kész.”

B fiú: „Az a baj, hogy így az marad meg, hogy ezt kötelező csinálni, pedig nem. A lényeg az lenne benne, hogy ezt azért is lehet csinálni, mert valaki akarja, hogy a szabadidejében segítsen.”

D lány: „Ez egy jó dolog és nem is ötven órát kéne megcsinálni szerintem, mert ez elég gyorsan kivitelezhető, de úgy kéne, hogy annyit csinálj, amennyivel úgy érzed, hogy tényleg segítesz magadnak, meg másnak is.”

A fiatalok kitértek arra is, hogy az alapértelme a szolgálatnak a közösség és a csapatépítés, a segítségnyújtás és a tapasztalatszerzés.

E lány: „A pozitív része, hogy segítünk, de a negatív része meg az, hogy kihasználják, hogy ezt nekünk kötelező teljesíteni.”

A fókuszcsoporthoz tartozó tagjai a korosztályukkal kapcsolatban azt nevezték meg legjelentősebb problémaként, hogy nagyon leterheltek és kevés idejük marad valódi, mély beszélgetésekre. A fiatalok emellett nagyon „techmániások”, ami elidegenedéshez vezet. Szerintük ez a családon belül és tágabb értelemben is észrevehető nyomot hagy társas kapcsolataikon. Problémaként említették meg a példaképek és a tanárpéldaképek hiányát.

D lány: „Igazából az is a baj, hogy most az a menő, aki sokat keres, az nem szempont, hogy mennyit tud. A tanárok meg nem keresnek kimagaslóan sokat, úgyhogy a mi korosztályunknak ők nem példaképek.”

A legnagyobb probléma, amik ellen szerintük nekik maguknak kell tenniük valamit, az a környezetszennyezés és az elgépesedés. A gépesedés hatására kevesebb lesz a munkahely is, és ez ahhoz vezet, hogy a személyes kapcsolat helyett inkább „megírják egymásnak, hogy mi van, nem összejönnek személyesen”. Összességében tehát megfogalmazták a generációjukat érintő közvetlen vagy globális problémákat, de olyan ügyet, amiért konkrétan maguk is tennének valamit, nem.

2. fókuszcsoporthoz

Csoportlétszám	6 fő
Nemek szerinti megoszlás	2 lány, 4 fiú
Oktatási intézmény típusa	gimnázium, szakképző iskola
Életkor szerinti megoszlás	19–20

A csoport tagjai két intézményből érkeztek, az egy intézményből érkezők ismerték egymást, azonos osztályokba jártak, a csoport egyik lány tagja érkezett egy gimnáziumból, ő nem ismerte a többieket. A csoport szakképző iskolás tagjai már szakmával rendelkezők, akik az érettségi megszerzésére az intézményben maradtak, melyben szakmájukat is szerezték. A rövid ismerkedőkör után levetített filmmel kapcsolatban nem volt véleményük, csak annyi, hogy jó volt. A gimnáziumból érkezett lány inspirálónak tartotta a filmet, és úgy látja, ha tehetné, ő is valami ilyesmivel foglalkozna a jövőben a munkája mellett. Úgy gondolja, hogy fog is.

A lány: „Szeretnék majd egyszer Afrikába menni és iskolákat építeni ott, ahol nincs. Biztos, hogy fogok tenni valamit az erdőkért is, csak nem tudom, mit és hogyan, de fogok, az tuti.”

Arra a kérdésre, látnak-e összefüggést a film és a közösségi szolgálat között, hosszú csenddel válaszolnak. A csoport észrevételeim szerint elsősorban nem értette tisztán, mire is gondoltam,

mikor feltettem a kérdést, de egy rövid magyarázat után egyértelműen nemmel válaszoltak. Az általuk ismert közösségi szolgálat „egy papír, amit meg kell szerezni az érettségihez valahol, ahol ingyen kell dolgozni”.

A közösségi szolgálattal szerzett tapasztalataikkal kapcsolatban a szakképzősök azt mondták, az iskolában és a könyvtárban jártak, mind a két helyen székeket kellett pakolniuk rendezvény előtt és után. Válaszaikból kiderült, hogy az oktatási intézményben nem kaptak felvilágosítást a célokról, csak az adminisztratív oldalt ismertették meg velük egy óra eleji tájékoztatóban. A csoport tagjainak nem voltak jó tapasztalataik, egyértelműen az „ingyen munka” képe alakult ki bennük, aminek társadalmi haszna semmilyen formában nem került szóba egyetlen helyen sem, ahol jártak.

A lány: „Szerintem ezt kihasználják a nagy cégek, akik meglátják benne a lehetőséget az ingyen munkaerőre. Nálunk volt olyan, akit az OBI-ba küldtek virágot öntözni.”

B fiú: „Mesélte valaki, hogy elment a katasztrófavédelemhez, és azt hitte, valami érdekes dolgot kell majd csinálni, de csak ilyen »csicska« munkákat csináltattak vele, mint padlómosás, meg rendezgette a könyvtárat, szóval olyasmit, amit senki nem akart megcsinálni egyébként náluk. Én oda már nem is mentem.”

C lány: „Nekem az előzőekben a múzeum és a múzeumfalu volt a helyszín, ahol voltam, de egyik helyen sem kellett csinálni konkrétan semmit. Pedig gondolom az lenne az egyik cél, hogy olyasmit találjunk közben, ami érdekel majd a későbbiekben.”

F fiú: „Nekem eddig még csak négy óra van teljesítve, pedig már negyedikes vagyok. Nem úgy terveztem, hogy az utolsó pillanatra hagyom, de egyszerűen eddig nem volt rá lehetőségem. Nagyon nincs idő.”

A beszélgetésnek ezen a pontján úgy láttam szükségesnek, hogy a további, az eddigieknél sikeresebb és tartalmasabb beszélgetéshez fontos, hogy elmondjam a csoport tagjainak azt, mit vár a minisztérium a közösségi szolgálattól, mi a társadalmi szervezetek dolga, mi egy állampolgár felelőssége és hogyan tudnak ebbe a folyamatba diákként, de már felnőttként bekapcsolódni az 50 óra során, majd azt követő, már aktív dolgozó életükben. A bemutatkozó körnél elhangoztak többek közt olyan információk a diákokról, melyből kiderült, hogy egyikük „tiszai gyerek”, így összefoglalómban kitértem a horgászegyesületekre, az árvízi védekezésre és szóba kerültek szabadidős és sportegyesületek is. Az összefoglaló után a fiatalok elmondták, mindezekről most hallanak először, és fogalmuk sem volt róla, hogy ezeknek bármi köze lehet az „ötvenórához”. A csoport tagjai közül a téma teljesen idegen volta miatt elsősorban a gimnáziumból érkezett diáklánynak volt véleménye és tapasztalata a közösségi szolgálatról. Véleménye szerint, ez abban a formában, ahogyan a szakma a program megtervezésekor elképzelte azt, nagyon remek gondolat, szükség is lenne hasonló dolgokra a korosztályában, de ebben a rendszerben kivitelezve „értelmetlen időpocsékolás”.

C lány: „Én mennék állatotthonba, meg ilyen helyekre, meg fogok is szerintem, de nem emiatt, mert ez csak egy nyűg mindenkinek.”

Elmondásuk szerint nagyon nagy igényük lenne közösségi aktivitásokra, azok szervezésében szívesen részt vennének maguk is. Egy példám kapcsán nagyon lelkesek lettek például a fiúk, amikor arról beszéltem a tájékoztató részben, hogy közösségi szolgálat az is, ha szerveznek ők maguk például a közösségi házban egy csocsóbajnokságot társaiknak és a közösségnek. Nem sokkal ezután a fókuszcsoporthoz hasonlóan szolgáló közösségi térben meg is szervezték azt.

A csoport tagjai nem tudtak megnevezni olyan globális ügyet, melyért maguk is szívesen tennének valamit, de az állatotthon, mint az önkéntesség lehetséges helyszíne a jövőben többektől elhangzott.

3. fókuszcsoport

Csoportlétszám	7 fő
Nemek szerinti megoszlás	6 lány, 1 fiú + egy pedagógus
Oktatási intézmény típusa	gimnázium
Életkor szerinti megoszlás	16–18

A 3. fókuszcsoport egy összevont angolos csoport egy nyíregyházi gimnáziumból, melynek tagjai egyébként nem osztálytársak, de az angolóra okán rendszeresen együtt vannak többször egy héten. A csoportot elkísérte az angolórát tartó pedagógus is. A bemutatkozó kör után következő film nagyon felkeltette a diákok figyelmét, és azonnal élénk beszélgetés kezdődött. Ebben a csoportban is utaltam a filmben elhangzottakra, és elmondtam, hogy F alany és csapata egy hónap alatt összegyűjtötte az 5,5 millió forintot.

A fiú: „Ez egy nagyon szép dolog, de a mi generációnk erre alkalmatlan. Mi semmit nem csinálunk ingyen, az biztos.”

B lány: „Igen, nagyon szép dolog és tök jó, hogy így segítenek, meg nagyon tetszik, hogy egy ekkora dolgot véghez vittek együtt. Egy házat felépíteni nem semmi. Én is szívesen elmennék egy ilyen helyre, de szerintem nagy általánosságban ez ránk, mármint a mi korosztályunkra nem jellemző.”

C lány: „Hihetetlen, hogy Magyarországon ennyi pénzt összedobnak. Ezt elég jó érzés hallani.”

A kérdésre, hogy látnak-e összefüggést a film és a közösségi szolgálat között, a fiatalok összenéztek és hangosan felnevetve mondták egyszerre, hogy „az égvilágon semmit”.

A fiú: „Mármint értem, hogy mit tetszett kérdezni, hogy ez lenne a célja a közösségnek, hogy valami ilyenben vegyünk részt, de ez teljesen kizárt, hogy iskolaidőben meg lehessen oldani, nekünk meg a nyári szünetben nem lehet közösségizni.”

G lány: „Igen, ez a legnagyobb gond ezzel, hogy mit gondoltak, mikor lesz nekünk ötven óránk ezt megszervezni, meg megcsinálni. Marad a könyvtár, meg a sulis, székpakolás, meg a katasztrófavédelem. Ennyi.”

A tapasztalataik az iskolára és a többi csoport által is említett könyvtárra és a katasztrófavédelemre szorítottak, és szintén ezeknél a szervezeteknél említették a takarítást, rendrakást, székpakolást, mint a többi fókuszcsoport is.

D lány: „Pedig szerintem nagyon kéne valami, ami tényleg ez, hogy valami tapasztalat valahol, meg segítünk is, de nem tudom... Valahogy ez így nem az.”

A fiú: „Én voltam nyáron szeretetotthonban segíteni, de pénzért. Fogytékosokkal voltam egész nap. De biztos, hogy ingyen, ha nem fizettek volna naponta 6000 forintot, nem mentem volna. Biztos nem. A mi korosztályunk nem csinál szinte semmit, ha nem kap cserébe semmit. Pedig amúgy nagyon meghatározó élmény volt és nem rossz. De ingyen

nem mentem volna. Pedig, ha jól tudom, ilyen helyekre is lehet menni közösségizni, meg oviba talán. Na oda nem mennék.”

E lány: „Nálunk mindenki megoldja valahogy, hogy le legyen igazolva. Mindenki kitalálja valahogy, hogy ne kelljen menni, de be legyen írva, ennek meg így nem sok értelme van.”

F lány: „Igen, nálunk is van ilyen. De én voltam már kutyát sétáltatni és biztos fogok is, mert az tök jó volt.”

Saját korosztályukról azt mondták el, hogy nem motiválja őket, ha nincs viszonzása a segítségnek. Nagyon leterheltek, rengeteget kell tanulni és mindenkinek vannak különórái is. Nagyon sajnálják, hogy nem lehet jól végezni az ötvenórás szolgálatot, mert ráférne a korosztályra, hogy végezzen ilyesmit. Azzal kapcsolatban, hogy a segítségükért cserébe egy biztonságos, aktív, működő közösséget kapnak és hogy a közösségi szolgálat célja többek között a harmadik szektor utánpótlásának toborzása is, a gyerekek elmondták, hogy ez biztos így van, de az ő korosztályuk erre alkalmatlan. A beszélgetést egy rövid ismertetővel zártam a civil szektorról, társadalmi felelősségvállalásról, mely után a gyerekekkel érkezett pedagógus jelezte, ez, mindeddig számára sem volt egyértelmű a közösségi szolgálattal kapcsolatban.

A diákok elmondták ebben a csoportban is, hogy a környezetért, az állatok védelméért mindannyian szívesen tennének.

4. fókuszcsoport

Csoportlétszám	4 fő
Nemek szerinti megoszlás	3 lány, 1 fiú
Oktatási intézmény típusa	szakképző iskola
Életkor szerinti megoszlás	16–17

A 4. fókuszcsoport tagjai osztálytársak egy szakgimnáziumban, ahol zenei képzésben vesznek részt. A filmen látottakkal kapcsolatban elmondták, nagyon inspiráló számukra, amit láttak, szívesen csatlakoznának hasonló kezdeményezéshez. Elmondták, közösségi szolgálatosként vettek már részt jótékonyági rendezvényen, ahol zenéltek.

A lány: „Jó érzés volt, hogy azzal segítünk, amit szeretünk is csinálni. Rengeteg rosszat lehet hallani másoktól, mennyi marhaságot kell csinálniuk.”

B lány: „Igen, mi a suliban, a suli szervezésében végül is zenélésért szoktunk közösségit kapni, de ez jó is, meg rossz is, mert végül is nem tapasztalunk semmi újat, nem ismerünk meg senkit, vagy ilyenek.”

C lány: „Én voltam óvodában otthon, ahol lakom, és már nagyon vártam, hogy mehessek, de aztán nem engedtek a gyerekekkel foglalkozni, csak egész nap szalvétát hajtogattam. Nagyon unalmas volt.”

Ebben a csoportban is említették a rendezvények előtti és utáni pakolást, a katasztrófavédelmet és egyes városi rendezvényeket mint közösségi szolgálatot. A fiatalok elmondták, az intézményükben egy teljes osztályfőnöki órát szántak a közösségi szolgálatra, de inkább a lebonyolításra, az adminisztrációra fókuszált a tájékoztató.

D fiú: „Szerintem a közösségi szolgálat nagyon jó gondolat, szerintem ez nagyon kell, nagyon jó tapasztalat nekünk.”

A tapasztalataikra irányuló kérdésnél elmondták, hogy nem rosszak a tapasztalataik, de ez csak a zenélésnek köszönhető, és tudják, hogy más iskolában vannak „furcsa sztorik a közösséggel, hogy cipeltetnek dolgokat velük, meg ilyenek”. Összességében a csoportról az volt a benyomásom, hogy tájékozottak a témában, értik, mi a célja és milyen lehetőségek vannak a szolgálatban, ugyanakkor tapasztalják annak „gyermekbetegségeit” is.

Korosztályuk legnagyobb problémájaként az érdektelenséget nevezték meg és a már korábbi csoportokban is elhangzott leterheltséget.

Amikor arról kérdeztem a csoportot, milyen ügyért tennének szívesen, milyen önkéntességet tudnak elképzelni maguknak, mindannyian visszautaltak a beszélgetés elején látott filmre és a zenei nevelést, zenével és gyerekekkel kapcsolatos tevékenységeket, táboroztatást említették.

5. fókuszcsoport

Csoportlétszám	5 fő
Nemek szerinti megoszlás	2 lány, 3 fiú
Oktatási intézmény típusa	gimnázium, szakképző iskola
Életkor szerinti megoszlás	17–18

Az 5. fókuszcsoport tagjai egyházi iskolába járnak, nem egy évfolyamba, de ismerik egymást.

A film megtekintése után a gyerekek arról beszéltek, mennyire tiszteletre méltó, aki ilyenbe kezd.

A fiú: „Az egyháznak is vannak jótékonyági akciói, ruhagyűjtés meg cipősdoboz, mi is szoktunk adni, de különösen nagy dolog, ha valaki ezt önállóan, önkéntesként kezdi. Le a kalappal!”

B lány: „Én erről nem is tudtam, mármint nem hallottam róla, de nagyon durva, hogy ennyi ember összefogott és ennyi pénzt összegyűjtöttek. Meg hogy felépítettek egy házat, az nagyon nagy dolog.”

A diákok beszámolójából kiderül, hogy az iskolában szervezeten működik a közösségi szolgálat lebonyolítása, támogatják őket, hogy minél több helyre menjenek el kipróbálni magukat, sőt egy helyen 12 óránál többet nem teljesíthetnek.

C fiú: „Szóval tök jó, hogy mennünk kell több helyre is, de annyiban meg nem jó, hogy nekem volt olyan, ahová akartam volna menni többször is, mert jó volt ott, de nem lehetett.”

D lány: „Hát igen, mert ezzel akarják megakadályozni, hogy valakinek az egészét leigazolja valami ismerős, de szerintem ez nem akadály, ha valaki nem akarja megcsinálni, úgyse fogja.”

E lány: „De nálunk az iskolában tényleg annyi dolog van, amit beszámítanak, hogy azzal tök gyorsan le lehet tudni.”

Saját korosztályuk problémájaként a „kütyüözést” említették és a leterheltséget, valamint megemlítették, hogy a generációjukból hiányzik az érdeklődés nélküli segítségnyújtásra való hajlandóság, és elmondták azt is, szerintük az egész országra jellemző, hogy csak karácsony környékén adakozóak és segítőkészek, „egyébként meg hidegen hagyja őket a mások baja”.

D lány: „Kihalt az emberekből az önzetlenség. Kicsit más fényt vet a dologra a film, amit néztünk, de a környezetemben én nem tapasztalom.”

A problémák között megemlítették a munkavállalás és megélhetés problémáit, társadalmi ügyekként a hajléktalan embereket és a szegénységben élő családokat, gyerekeket emelték ki a diákok, amelyekért maguk is szívesen tennének önkéntesként. Amikor arra kérdeztem rá, hogyan és kivel vennék fel a kapcsolatot, hogy segíthessenek önkéntesként, nem tudtak megnevezni egyetlen szervezetet sem.

6. fókuszcsoporthoz

Csoportlétszám	6 fő
Nemek szerinti megoszlás	3 lány, 3 fiú
Oktatási intézmény típusa	gimnázium, szakképző iskola
Életkor szerinti megoszlás	16–17

A csoport tagjai 3 iskolából érkeztek, nem ismerték egymást. Talán ebből adódóan is a beszélgetés nehézkesen zajlott, a diákok félénken, szűkszavúan nyilatkoztak.

A filmen látottakról azt mondták el, hogy nem is gondolták, hogy Magyarországon vannak ennyien, akik összefognak. A kezdeményezést jónak tartják, „mert akinek a dolga lenne ezt megoldani, annak nem jut ennyi helyre ideje, figyelme”. Amikor arra kérdeztem rá, ki az, akinek dolga lenne hasonló ügyeket támogatni, problémákat megoldani, a diákok az önkormányzatot nevezték meg.

A közösségi szolgálatról a csoport egy részének több irányból is voltak tapasztalatai, ők is jártak az állatotthonban, a katasztrófavédelemben és a városi könyvtárban. Tapasztalataik megegyeztek a korábbi fókuszcsoporthoz képest, az „értelmetlen”, „unalmas”, „nem csináltunk semmit” ebben a csoportban is elhangzott. Az iskolai rendezvények, mint a szalagavató, ballagás, nyílt napok, mind közösségi szolgálatos órákként jelentkeznek a gyerekeknél.

Saját korosztályuk problémájaként azt említették meg, hogy semmire nincs idejük, társadalmi ügyekről két diák tudott nyilatkozni, melyekért szívesen tenne is valamit.

A lány: „Azt az egy dolgot egyáltalán nem tudom elfogadni és abban biztosan fogok segíteni, teszek róla, hogy segíthessek azokon a gyerekeken, akik éheznek és nyomorúságban élnek. Segíteni fogok nekik, hogy ne legyenek abban a helyzetben, hogy még az alapvető dolgokat sem kapják meg.”

B lány: „Én az állatkínzás ellen szeretnék tenni, de úgy gondolom, nem igazán lehet kivédeni, mert úgy sem fogunk belelátni, hogy egy ember vagy egy család hogy bánik a saját jószágával.”

7. fókuszcsoport

Csoportlétszám	5 fő
Nemek szerinti megoszlás	2 lány, 3 fiú
Oktatási intézmény típusa	gimnázium
Életkor szerinti megoszlás	16–17

A diákok két gimnáziumból érkeztek, a fiúk és a lányok egy-egy baráti társaságot és osztályt képviseltek. A diákok a beszélgetés alatt kissé zavarban voltak, így több idő telt el ennek a feszélyezett légkörnek az oldására. A film vetítése után a diákok elmondták, hogy tiszteletre méltó, ha valaki segít másokon. A jó ügyekért össze kell fogni, de a környezetükben nem tudnak olyan mozgalomról vagy szervezetről, amelyhez csatlakozni tudnának.

A közösségi szolgálatról a film kapcsán azt mondták el, hogy megítélésük szerint az a fajta érzékenyítés, amit ettől várnak a társadalmi ügyek és felelősség iránt, az nem jöhet létre, mert nincs rá idő, valamint túlságosan „letudós az egész”.

A lány: „Valami plusz, valami valódi tudás kéne bele, nem csak annyi, mint nálunk, hogy eredj, szedd össze a szemetet. Mert az is kell, de az nem nagy cucc, abból nem sok mindent tanulunk hosszú távon.”

B lány: „Vagy ha kiküldenek valamit megcsinálni, adjanak valami pluszt hozzá, mondják már el, miért csináljam meg vagy ilyenek! De ezt nem teszi meg senki, mert mondjuk ki, igazából ez senkit nem érdekel. Sok munka, plusz feladat.”

C fiú: „Egy darabig érdekesek az ilyen iskola körüli segítségek, de ez a lehúzásos, kihasználás nem jó benne.”

D fiú: „Voltam a katasztrófavédelemnél. Ott interaktív foglalkozás volt, bemutatták a felszerelést, meg voltak elméleti órák, tűzvédelem stb. Hát igen. Eltelt az is.” (nevetés)

A fiú: „Az Educatio kiállításon képviseltük az iskolát, meg voltam az állatotthonban is. Ilyen egy-két órás apróságok férnek csak bele igazából, ami nem a suliban van.”

E fiú: „Én Dombrádon voltam a Csülkös napon segítők. Jegyszedő voltam, meg az iskolában szemetet szedtem. Ezek jók voltak, de olyan nem menne, ahol beszélgetni kell vagy ilyesmi.”

A gyerekek ebben a csoportban elmondták, hogy volt ismertető az iskolában a közösségi szolgálatról, elsősorban ezekben az intézményekben is az adminisztratív oldalról volt szó, de többen említették, hogy a meglátogatott szervezeteknél beszéltek nekik arról, hogy a szolgálat célja a tapasztalatszerzés. Ők maguk nem érzékelték, hogy túl sok új dolgot tanultak volna. Mikor arról kérdeztem őket, mit kellene változtatni megítélésük szerint a közösségi szolgálat rendszerén ahhoz, hogy jól működjön, azt válaszolták, hogy az ötven óra nehezen beilleszthető a napirendjükbe azzal a sok megkötéssel, amely időben korlátozza a teljesítés módját. A rengeteg negatívum említése után kértem a diákokat, tegye fel a kezét, aki szerint egyébként a közösségi szolgálatnak van értelme. Néhányan félszegen jelentkeztek, majd az egyik diák azt kérdezte:

„Mármint annak, amit csinálunk, vagy amit eredetileg kigondoltak? Mert amit csinálunk, annak nem sok értelme van szerintem.”

A diákokkal ebben a csoportban nem volt alkalom a beszélgetés további félig strukturált levezetésére, mert élményeik és kritikáik megfogalmazása után időhiányra hivatkozva a csoport jelentős része távozott.

5. Eredmények összegzése

A kutatás során azt tudtam meg, hogy az általam megszólaltatott „alkimisták” kortársaikhoz képest aktívabbak voltak közösségi értelemben, és mindegyiküket érte középiskolás korában olyan hatás, mely elősegítette későbbi társadalmi aktivitásukat. A beszélgetésekből kiderült, hogy nem egy esetben ez a hatás pályaaorientációjukat is befolyásolta. Megtudtam azt is a nagy hatású társadalmi projekteket életre hívó és hivatásszerűen működtető társadalmi innovátoroktól, hogy személyes motivációik között egyáltalán nem szerepel a személyes anyagi haszonszerzés. Számukra az anyagiak a projekttel kapcsolatos pénzügyi tervezéshez tartoznak, saját anyagi biztonságuk a megélhetésükhöz szükséges minimumot jelentik. Motivációjuk megegyezik azzal, amit a kérdőíves lekérdezés mutat, vagyis készletet éreztek arra, hogy tegyenek valamit egy probléma megoldásáért vagy végleges felszámolásáért, ezért dolgoznak nap mint nap.

Megtudtam a diákokkal folytatott beszélgetésekből, hogy megítélésük szerint a közösségi szolgálat jelenlegi formájában nem alkalmas a társadalmi felelősség fontosságának gyakorlati szemléltetésére. A fiatalokkal folytatott beszélgetéseim azt a hipotézisemet is igazolták, hogy nem látnak összefüggést az ötvenórás kötelező iskolai közösségi szolgálat és a társadalmi „alkimisták” projektjei, hivatása között. Fogalmaik a harmadik szektorról és a társadalmi szektorról nem hiányosak, hanem nincsenek az általam megkérdezettek jelentős százalékában. A tájékoztatás a közösségi szolgálattal kapcsolatban az oktatási intézmények részéről az ötven óra igazolásával kapcsolatos adminisztratív feladatokra korlátozódik. A diákok nem kapnak vagy csak nagyon szórványosan és nem az iskolai keretek között kapnak információkat a társadalmi szervezetek munkájáról, céljairól, azoknak szerepéről és a fiatalok mindennapi életére gyakorolt hatásáról. Nincsenek személyes élményeik a társadalmi szervezetekkel kapcsolatban az ötven óra elvégzése után sem, hiszen nem kapcsolják össze saját tevékenységüket az adott szervezet céljaival. Mivel nem ismerik a nonprofit szervezetek működését, nem látják át azoknak szerepét, céljait és működésük alapvető struktúráját, így a fiatalok számára nem jelent pályaaorientációs opciót a harmadik szektor.

Mindezek pedig együttesen azt jelentik, hogy elengedhetetlen az oktatási rendszerben már jelen lévő, a jövő társadalmi „alkimistáit” jelentő, társadalmi ügyekre fogékony diákok felkutatása és tudatos felkészítése a későbbi társadalmi szerepvállalásra. Ennek pedig egy jól előkészített, megfelelően megvalósított közösségi szolgálat igenis megfelelő eszköze lehet. A hangsúly a tájékoztatás, előkészítés és megvalósítás minőségén van, melyhez elengedhetetlen az egyes aktorok magas szintű felkészültsége és aktivitása is, vagyis nem elég bevezetni és alkalmazni a közösségi szolgálatot, mint eszközt, a pedagógusokat és fogadószervezeteket edukálni szükséges ahhoz, hogy a fiatalok valódi élményt és tudást, társadalmilag érzékeny szemléletet és gyakorlati ismereteket kaphassanak általa.

IRODALOMJEGYZÉK

ALEXANDER J. C. (1998): *Real Civil Societies, Dilemmas of Institutionalization*. Sage, London. 245.

BATTA ZS. (2013): *Önkéntesség Magyarországon*. Századvég Politikai Iskola Alapítvány, Budapest.

BODÓ M. (2015): *Az Iskolai Közösségi Szolgálat bevezetésének tapasztalatai*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.

HANDY C., HANDY E. (2004): *The New Alchemists*. Random House Group LTD, London.

MARKOS V. (2018): A fogadószervezetek koordinátorainak tapasztalatai az iskolai közösségi szolgálatról. *Iskolakultúra*, 28. évfolyam, 3–4. szám, Szegedi Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Szeged.

MATOLCSI ZS. (2013): Iskolai közösségi szolgálat, mint pedagógiai eszköz. *Neveléstudomány*, 4. ELTE, Budapest.

MISZLIVETZ F. (1999): A civil társadalom nyomvonalai az új európai térben. Friedrich Ebert Alapítvány, Pécs.

OERTER R., MONTADA L. (1987): *Entwicklungspsychologie*. Psychologie Verlags Union, Weinheim.